

GENTHON ISTVÁN

Római napló

1943. január 14.

Lehet-e csodálnom, hogy az évek óta tartó római élet során hirtelen nagyon megkívántam a hazai műkin-
csek bizalmas közelségét? Valaha a Nemzeti Múzeum
fiatal tisztviselőjeként dúskáltam a legvalódibb mű-
tárgyakban. Kezemben kulcsokat csörgetve szálltam
be a házi liftbe, s néhány perc múlva hivatali asztalo-
mon páváskodott egy-egy jól tagolt kehely, zománcos
násva vagy öregségtől aranyló elefántcsontdombormű.
Forgattam, tapogattam őket gyönyörködve, meg-
osztva a szem békés örömét a tapintás ritkább kérével,
kiméláztam az ablakon, hol lármás gyerekhad hancú-
rozott a százados múzeumkertben, s a múlt és jövő ez
idillikus határán, szorongva és bizonytalanul, boldog
voltam.

Később jó sorsom a Műemlékek Országos Bi-
zottságába vitt, hol hat szép évet töltöttem el, bo-
rostyánfaragások helyett templomhomlokzatokban
gyönyörködve. Baráti, hű társaimmal hónapszám
jártuk a vidéket, hosszú szalagokkal mérve a közép-
kori templomszentélyek bonyolult titkait vagy főúri
kastélyok sietős vendégeként vizsgálódva. Több mint
ezer magyar község emlékeit kutattuk át, szagoltuk és
ízleltük a tájakba beleforradt múltat, míg az ezeregy-
éjszakai dzsinn vállamnál meg nem ragadott. Sokáig
repültem, s itt értem földet Rómában.

A honvágy, mit múltam iránt éreztem, túl erős-
sé vált. Ha gyermek már nem lehetek többé, s nem
gyűjthetek egyhamar „fényes, páncélos lábú, ízelt
bogarat”, mit valaha tettem a János-hegy illatos lan-
kásain, melyek tövében ringott bölcsőm, a kincsekről
nem mondhattam le. Hűségemet hozzájuk mi módon
bizonyíthatnám? Felkerekedtem reggel, hogy látoga-
tást tegyek a sápadt Szent Imre hercegnél, a mérges
jóságos Szent Gellértnél és Szent László királyunknál,
kinek daliás alakját sok vidéki templomunk öreg és
romlott falképe idézi fel.

Hol lakhatnak a magyar történelem első és di-
cső alakjai, hogy megkereshessem őket? Kétségtelen-

nül a hálás, emlékező szívekben, melyek mindenütt
dobognak, ahol magyar él. Kézzelfoghatóbban, ide-
legközelebb azonban a vatikáni kéziratárkaskos,
kézzel festett XIV. századi kódexében, mely műtárgy
lévén, atavisztikusan vonzott, hogy lerőjam előtte
hódolatomat.

A Santa Anna dei Palafreniari-templom mellett
befordulva elhagytam az olasz állam területét, még-
hózzá útlevél nélkül, ami a mai világban csodálatos
és hihetetlen. Egy hatalmas termetű svájci gárdista
– tiltakozom az ellen, hogy e jellegzetesen Alpokon
túli landsknecht-ruha tervezését Michelangelóra
fogják – kék igazolványomat látva szó nélkül tovább-
engedett. Hatalmas, kör alakú saroktorony mellett
bandukoltam el, s a nagy kaputól jobbra befordultam
a Vatikáni Könyvtár külsőre nem sokat mondó, de
tisztetet parancsoló kapuján.

Az igazolvány újabb felmutatására a portás át-
nyújtotta a 61-es számú kulcsot, s fürdőöltöző-szerű
helyiségbe tessékelt. Ott kis rácsos szekrénybe kellett
betennem kalapomat és kabátomat, a kapott kulccsal
gondosan lezárva. Szűk lépcsőházon felbotorkálva a
kéziratrembe értem, hol negyven-ötven ember szívta
a tudomány nektárját. Öreg nők, öreg férfiak ültek
miskönyv-pultok előtt, melyeken aranytól ragyogó
illusztrált kódexek, rejtélyes hangjegyekkel borított
pergamenek, kusza és dekoratív írású gótikus perga-
menek állanak.

Kitöltöttem az ívet, hogy ki vagyok, hol születtem,
hol lakom, mit akarok, és miért akarom. Ötpercnyi
várakozás után megtudtam, hogy a kérdéses kézirat
– Vat. Lat. 8541 jelzésű – „riservata”, azaz fokozott
ellenőrzés alatt áll. Csalódásomat, hogy nem juthatok
esetleg célohoz, enyhítette az a büszkeség, hogy a
kéziratok eme mérhetetlen tagú szimpoziumjában ez
a magyar vonatkozású emlék ily előkelő helyet foglal
el. Megkülönböztetett vigyázattal őrzik. Még jobban
enyhítette az ő szava, ki szerint bizonyos *commendato-
re*, ki a szomszéd szobában trónol, engedélyt adhat
megtekintésére.

Felkerestem e száraz, könyvek közé aszalódott, ro-
konszenves urat. Miért óhajtja látni? – kérdezte bead-
ványomon babrálva. Magyar vagyok – feleltem –,

Részlet Genthon István *Római napló* című könyvéből
(Corvina, Budapest, 1973).

s e kézirat magyar szentek legendáit tartalmazza. *Esattamente* – mondta, és szenvtelenül köhögött. Aláírta kérésemet, és újabb öt perc múlva elem tették a kéziratot, misekönyv-pultra, mint a többieknek.

Illett volna meghatódnom. De csak egy tokot láttam, préselt arany díszekkel teli skatulyát. Úgy kellett kihúznom belőle a drágalátos művet, mint a luxus imakönyvdobozokból az imádságot. Újabb csalódás következett: pápai címeres, XVIII. századi, egészbor-kötésű mű bújtt elő a védőrétegből.

Ami azonban ezután jött, megérte az eddigieket. Százöt lapot böngészttem végig, mindegyiknek egy-egy oldalán négy-négy miniatűr ragyogott az aranyalap éretten vörössárga, pompázatos díszítése között.

A *Vatikáni Képes Legendárium* – így hívják –, mint említettem, Szent Gellért, Imre és László történeteit tartalmazza, ötvennél több szent képes históriája közt. A szöveg mindenütt csak egy-egy sor. Szinte modernül hat a sok kép és kevés betű. Címlapját, elejét, végét, kolofonját elsodorta az a hatszáz esztendő, mely készülte óta elmúlt feje fölött. Az arany szépen ragyog, de a gyengéd temperaszínek is oly frissek, mintha a meg nem született bárány bőrére ma kente volna rá az ismeretlen mester ecsete.

Hónapok óta a magyar Anjoukról tartok előadást kedves és szorgalmas hallgatóimnak az Örök Város egyetemén. Jutalmul, íme, órákig dúskálódhattam a magyarországi trecento e kiváló remekében. Hazai, mert a művész a korabeli magyar viseletet éppúgy ismerte, mint minden idők legcsodálatosabb magyar kódexének, a Képes Krónikának miniatúra. Ezt az ismeretét csak Magyarországon szerezhette. Egy pillanatra elmélázok a múlton. Ott voltam annak idején, talán tíz évvel ezelőtt, midőn a velencei egyezmény révén Bécsből nekünk juttatott műkincseket a Nemzeti Múzeum hajdani felsőházi termében kicsomagolták a ládákból. Szorongva lapoztuk végig a drága kincset, négyen vagy öten, remegő kezekkel és méltán megilletődve. Most, e pillanatban rangban alig kisebb társa előtt ülök, rajta révedezik el a szemem, míg e mondatokat formálok.

Szent Gellértet, e jósággal és értelemmel teli, kis termetű, vérmes velenceit talán másképp képzelem, mint a legendárium festője, de nem tudok továbblapozni anélkül, hogy vértanúsága jelenetén el ne tűnődjek. A szent kocsistul, fejjel lefelé zuhan a hegy szikláiról a Dunába. Vörös ruhája dominál a képecskén. A barna kerekek már szétronszolódtak a szürke sziklákon. A fehér püspöksüveg a szent előtt zuhan, szalagjai e pillanatban mártódtak meg

Vatikáni Képes Legendárium, Szent Gellért története

Részletek a Szent László-legendából

a Duna zöld habjaiban. Finom és érzékeny a táj színharmoníája. A rózsaszín parton apró zöld fácskák meresztgetik ágaikat; az évenként megújuló természet örök közönye ez a bennük zajló emberi tragédiák ellentétéképp. A Gellért-hegy szikláin néhány rügyes ág kúszik felfelé. Így halt vértanúhalált szülővárosom folyópartján a lagúnák közül elszármazott püspök, kinek nagy része volt abban, hogy a kereszténység révén európaiakká váltunk, s nem jutottunk pogánynak maradt nép-elődeink ismeretes sorsára.

Búcsúzóul V. László király egyik kisebb méretű kódexét néztem meg, a Palat. Lat. 1787 jelzésűt. Néhány későbbi, tollrajzszerű illusztráció ékesíti; egykorú csak a fiatal királyt trónusán ülve ábrázoló címkép. Gyengéd és finom mű. Büszke vagyok Veneslaus de Elefant nevű mesterére, ki nagy arany betűkkel örökítette meg nevét az ábrázolaton. A szignatúra kétségtelenné teszi, hogy magyar pálos szerzetes volt, ki a Nyitra megyei Felsőelefánton hódolt a könyvfestés rokonszenves mesterségének. Ez az egyetlen lap, mely élete művéből megmaradt, franciás ízlésű s nem közönséges gyakorlatú művésznek mutatja.

Apró kutyanyelveket tettem a magyar szentek legendái s V. László alakja mellé. Holnap már valamennyit fotografáljak. Levetetem Szent Márton és Remete Szent Pál legendáit is, az előbbiét, mert Pannóniában született, az utóbbiét, mert az egyetlen magyar alapítású rend az ő követőiből áll. Aztán vonakodva hazafelé indultam. A Gianicolo delet jelző ágyúja éppen akkor dörrent. Végigsimogattam szememmel az öreg nénikéket és bácsikat az öreg misepultok mellett. Boldogok ők, a múltban hajózza, ismeretlen világreszkek felfedezői. A vízszintes, kézzelfogható világ felkutatása (sőt egymástól elirigylése, majd elrablása) megtörtént, most folyik a függőlegesé, mely időben egymás fölé rétegeződött. Boldogok, zilált fürtökkel, sokdioptriás szemüvegekkel s olykor reszketeg, sovány nyakkal is boldogok. Az egymástól távol pislákoló kora középkori szerzetesházak jutnak róluk eszembe s a bennük lankadatlan szorgalommal búvárló, másoló barátok, görbe hátakkal, ostromtól reszketve, névtelenül és mégis halhatatlanul szolgálva a kultúra ügyét, melyet ők vittek diadalra, s melyet mindig hatalom nélküliek és ütődöttek, rugdaltak és elesettek fognak diadalra vinni, míg világ a világ. ■